

Heli Päivänsalo

SOPIMUS MAAN, TUULEN JA RUOHON KANSSA

Ekofeministiset piirteet neljässä suomalaisessa novellissa

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kirjallisuustieteen koulutus
Kandidaatintutkielma
Toukokuu 2023

TIIVISTELMÄ

Heli Päivänsalo: Sopimus maan, tuulen ja ruohon kanssa. Ekofeministiset piirteet neljässä suomalaisessa novellissa.

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Kirjallisuustieteen tutkinto-ohjelma

Toukokuu 2023

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ekofeminismin piirteitä neljässä suomalaisessa 1970–1980 -luvulla julkaistussa novellissa. Kohdeteosnovellit ovat Eeva Kilven ”Kesä ja keski-ikäinen nainen” vuodelta 1970, Mirjam Kälkäjän ”Kaamoskevät” vuodelta 1982, Raija Siekkisen ”Kukat” vuodelta 1983 ja Eeva-Liisan Mannerin ”Metsäkauris” vuodelta 1985. Nämä neljä novellia valikoituivat tutkimuksen kohteeksi, koska niissä kaikissa käsitellään luontosuhdetta ja sukupuolia.

Ekofeminismi on hybridisuuntaus, jossa yhdistyvät ekokritiikki ja feminismi. Ekofeministisen ajattelun mukaan alisteisessa asemassa olevien ihmisryhmien ja luonnon kaltoinkohtelun välillä on monimutkaisia yhteyksiä. Huomion kiinnittäminen yhteen sortamisen muotoon ei riitä, sillä kaltoinkohtelun taustalla vaikuttavat samat ajattelumallit ja vallan mekanismit. Esimerkiksi sukupuoleen, luokkaan, rotuun ja seksuaalisuuteen liittyvä sorto kietoutuu yhteen luonnon sortamisen kanssa. Kaltoinkohtelun taustalla olevat ajattelumallit tulee tunnistaa ja uudelleen käsitteellistää. Perinteinen ekofeminismi keskittyi pääasiassa naisen ja luonnon sortamiseen liittyviin yhteyksiin, mutta tässä tutkielmassa pyritään ottamaan huomioon myös sukupuolten moninaisuus.

Tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan novelleista nousevia ekofeministisiä teemoja, jotka liittyvät ihmisen ja luonnon kohtaloiden yhteen kietoutumiseen, patriarkaalisesta viitekehystä nouseviin vallan mekanismeihin ja ekologiin periaatteisiin. Novelleista löytyi luonnon ja ihmisen kaltoinkohtelua liittyen samaan vallan mekanismeihin, kohtaloiden vertautumista toisiinsa sekä ihmisen itse luonnolle antamia merkityksiä. Patriarkaalisesta viitekehystä nousevat vallan mekanismit novelleissa liittyivät dikotomioihin eli arvottaviin kahtiajakoihin sekä sortaviin puhetapoihin ja käsitteisiin. Ekologiset periaatteet liittyivät haitallisten puhe- ja ajattelutapojen tunnistamiseen ja esiin nostamiseen sekä uudelleen käsitteellistämiseen.

Ekofeminististen piirteiden runsaus tutkimuksen kohteina olleissa neljässä novellissa liittyy ainakin niiden kirjoitus- ja julkaisuajankohtaan. 1970-1980-luvuilla naisen asema oli muutoksessa ja samaan aikaan myös tietoisuus ympäristöstä ja sen muutoksista lisääntyi. Toisaalta nainen alisteisessa asemassa olevan ihmisryhmänä vertautuu länsimaisessa ajattelutavassa luontoon dikotomioidenkin kautta.

Avainsanat: ekofeminismi, suomalainen kirjallisuus, novelli, ekokritiikki, feminismi, ei-inhimillinen luonto

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Tehtävän määrittely	1
1.2	Aineiston esittely	1
1.2.1	Neljä novellia Naisten galleriasta	1
1.2.2	Kesä ja keski-ikäinen nainen	2
1.2.3	Kaamoskevät	3
1.2.4	Kukat	4
1.2.5	Metsäkauris	5
2	Teoriatausta ja käsitteet	7
2.1	Ekokritiikki	7
2.2	Feministinen kirjallisuudentutkimus ja sukupuolen kuvaus	8
2.3	Ekofeminismi ja ekofeministinen kirjallisuudentutkimus	10
3	Ihmisen ja luonnon väliset yhteydet	13
4	Patriarkaalista viitekehyksestä nousevat vallan mekanismit	15
4.1	Dikotomiat	15
4.2.	Sortavat käsitteet ja puhettavat	17
5	Ekologiset periaatteet	21
5.1	Ekofeminismin tunnustamat periaatteet	21
5.2	Kaikki on yhteydessä kaikkeen ja kaikki ekosysteemin osat ovat arvokkaita	21
5.3	Mitään ei saa ilmaiseksi ja luonnon viisaus	22
5.4	Tasapainoisten ekosysteemien tulee ylläpitää moninaisuutta ja moninaisuudessa on yhteyttä	23
6	Johtopäätökset	25
	Lähteet	27

1 Johdanto

1.1 Tehtävän määrittely

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tutkia ekofeminismin piirteitä Eeva Kilven novellissa "Kesä ja keski-ikäinen nainen", Mirjam Kälkjäjän novellissa "Kaamoskevät", Eeva-Liisa Mannerin novellissa "Metsäkauris" ja Raija Siekkisen novellissa "Kukat". Kaikki neljä suomalaista novellia on julkaistu 1970-1980-luvuilla. Novelleissa yhteisenä teemana ovat luontosuhde ja sukupuoli. Ekofeminismi on suuntaus, jossa yhdistyvät ekokriittinen ja feministinen näkökulma. Ekofeminismin mukaan sukupuoleen, luokkaan, rotuun ja seksuaalisuuteen liittyvä sorto kietoutuu yhteen luonnon sortamisen kanssa. Taustalla olevat ajattelumallit tulee tunnistaa ja uudelleenkäsitteellistää niin, että kaikki erilaiset ryhmät otetaan huomioon. Keskityn tässä tutkimuksessa tarkastelemaan novelleista nousevia teemoja, jotka liittyvät ihmisen ja luonnon kohtaloiden yhteenkietoutumiseen, patriarkaaliseen ajattelutavasta nouseviin vallan mekanismeihin sekä ekologisiin periaatteisiin. Ensisijainen tutkimustavoitteeni on siis selvittää, millaisia ekofeministisiä piirteitä näistä novelleista löytyy. Tutkimuksen muita keskeisiä käsitteitä ovat feminismi, ekokritiikki, ei-inhimillinen luonto, sukupuoli, valta ja luontosuhde.

Tutkimuskysymys on kiinnostava, koska suomalaisessa kirjallisuudessa luonto on usein läsnä kuin yhtenä henkilöihahmoista. Luonto on osa suomalaista identiteettiä ja näkyy suomalaisten kirjailijoiden teksteissä, mutta samalla luonto on ihmiselle toinen, jotakin vierasta. Tutkittavissa novelleissa luontosuhde kietoutuu myös pohdintoihin sukupuolesta ja sukupuolirooleista. Asetelma herättää kysymyksiä, joista myös ekofeministinen ajattelu on kiinnostunut. Ekofeministinen ajattelu on perinteisesti lähtenyt naisen ja luonnon kohtaloiden yhteen kietoutumisesta, mutta luonnon alistamiseen liittyy myös muiden ihmisryhmien kaltoinkohtelu. Tutkimukseni teoriakehys ei siis nojaa pelkästään naista ja luontoa yhdistävään ajattelumalliin, vaan tavoitteenani on suhtautua sukupuoleen avoimemmin.

1.2 Aineiston esittely

1.2.1 Neljä novellia Naisten galleriasta

Käsittelen tässä tutkimuksessa seuraavia novelleja: Eeva Kilpi: "Kesä ja keski-ikäinen nainen" (1970), Mirjam Kälkjä: "Kaamoskevät" (1982), Raija Siekkinen: "Kukat" (1983) ja Eeva-Liisa

Manner: "Metsäkauris" (1985). Novellit valikoituivat kohdeteksteiksi, koska niissä käsitellään ihmisen suhdetta luontoon sekä sukupuolistuneita valtasuhteita. Kaikki neljä novellia on julkaistu sekä novellikokoelmissa 1970-1980-luvuilla että 1985 julkaistussa *Naisten galleria* -kokoelmassa. 1970-1980-luvut ovat ekofeminismin kannalta kiinnostavaa aikaa, koska näihin vuosikymmeniin liittyy paitsi feminismin nousu ja muutokset naisen asemassa, myös ympäristötietoisuuden herääminen. Naisten galleria on Salme Sauren toimittama antologia, johon on koottu suomalaisen naisen elämää kuvaavia novelleja. Kaikki Naisten gallerian kirjoittajat ovat suomalaisia naiskirjailijoita lähes sadan vuoden ajanjaksolta. Vanhin novelli antologiassa on Minna Canthin "Kauppa-Lopo" vuodelta 1889 ja viimeisin Eeva-Liisa Mannerin "Metsäkauris" vuodelta 1985.

Kohdeteoksista kolmessa neljästä novellissa on näkökulmahenkilönä nainen. Metsäkauris-novellissa kertojan sukupuolta ei selkeästi mainita. Johonkin sukupuoleen identifioitumisen sijaan novellin kertojaääni kokee yhteyttä kohtaamaansa metsäkauriiseen. Tämän novellin mukanaolo antaa teksteistä nousevan mahdollisuuden pohtia sukupuolen representaatiota kirjoitetussa tekstissä toisella tavalla kuin novellit, joissa sukupuolet esitetään perinteisemmin, binäärisesti. Novelleista kahdessa käsitellään parisuhteen päättymisen teemaa, jonka kautta sukupuoliroolit ovat korostuneesti esillä. Kaikissa novelleissa käsitellään jollakin tavalla sukupuolten välisiä suhteita, sillä vaikka Metsäkauris-novellissa näkökulmahenkilön sukupuoli ei ole selvillä, siinäkin käsitellään sukupuolittuneita hahmoja, kuten kirkkoisia ja pyssymiehiä. Kaikissa neljässä novellissa ihmisen elämä ja elämänvaiheet kietoutuvat jollain tavoin yhteen ei-inhimillisen luonnon kanssa, jossakin novellissa metaforisemmin, jossakin konkreettisemmin. Seuraavissa alaluvuissa esittelen novellit yksitellen.

1.2.2 Kesä ja keski-ikäinen nainen

Id-Mari on eronnut keski-ikäinen nainen, joka viettää kesää syrjäseudulla olevalla mökillä. Hän on päättänyt elää kesän luonnon seurassa: "Tullessaan tähän ihmisten hylkäämään, jumalan selän takana olevaan paikkaan hän oli päättänyt elää sovussa luonnon kanssa, sovussa hyönteisten, hiirien, myyrien, kärpästen, jopa liankin kanssa." (Kesä ja keski-ikäinen nainen, 350) Novellissa Id-Mari pohtii elämää, luonnonilmiöitä ja yhteiskunnan rakenteita eläessään aikatauluttamattomia kesäpäiviä luonnon ympäröimänä. Olemisen katkaisee mökille yhtäkkiä

ilmestystä kollega Kyösti, joka painii avioeroajatusten kanssa. Id-Marille mies on yllättävää, mutta tarpeellista seuraa niin henkisesti kuin seksuaalisestikin. Kyösti käy mökillä ikään kuin latautumassa ja lähtee sitten takaisin kaupunkiin pelastamaan parisuhdettaan Id-Marin neuvojen avulla: ”Yritä vielä kerran, ja senkin jälkeen vielä... Siitä voi muodostua avioliitto. Mutta älä odota että se on helppoa, älä missään vaiheessa erehdy luulemaan niin” (Kesä ja keski-ikäinen nainen, 374). Kyöstin lähdettyä Id-Mari ihmettelee naapuritontin omistukseen liittyvää huijausvyyhtiä, saa oman lapsensa loppukesän seurakseen ja löytää keski-ikäisen identiteetin, jossa onkin yllättäen hyvä olla. Kaikkeen Id-Marin pohdintaan limittyvät toisaalta ihastuttavat luonnonilmiöt ja toisaalta ympäristöhuoli: ”Hän pakotti itsensä kuvittelemaan että tämä kaikki tuhoutuisi, räjähtäen tai saastumalla. Että mitään ei jäisi jäljelle. Että ei olisi enää ketään näkemässä ja tajuamassa sitä.” (Kesä ja keski-ikäinen nainen, 383)

”Kesä ja keski-ikäinen nainen” -novellissa on Eeva Kilven koko tuotannon läpäiseviä teemoja. Varsinkin Kilven 1970-luvun tuotanto heijasteli asennemuutosta, jossa kyseenalaistettiin paitsi naisen perinteinen asema äitinä myös ”vain nuorille, kauniille ja terveille” sovelias erotiikka. Seksuaalisuus ja ihmisen elämänkaari kietoutuvat Kilven ajattelussa luontoteemoihin niin, että ekologinen teesi kohoaa melkein pääasiaksi hänen 1980-luvun teoksissaan. (Enwald 1989, 661.) Kesämökkimaisema on tuttu Kilven monista teoksista. Luonto toimii vähintäänkin näyttämönä sellaisille teemoille kuin muutos ja vieraus, naisen elämään liittyvät kriisit ja siirtymät, kuten keski-ikä ja vaihdevuodet sekä identiteetin uudelleenarviointi (Enwald 1989, 664). Yksi teema Kilven tuotannossa on äitiys, joka paisuu toisinaan matriarkaaliseksi maailmankuvaksi. Äiteinä esiintyvät myös luonto ja uutta elämää kypsytävä maa. (Enwald 1989, 665.) Oma ruumiillisuus ja kokemus biologisesta ruumiista yhdistyvät myös Kilven tuotannossa luontosuhteeseen. ”Kesä ja keski-ikäinen nainen” on siis monin tavoin tiivistelmä Kilven tuotannossa esiintyvistä teemoista.

1.2.3 Kaamoskevät

”Kun se päivä tuli, hän lamaantui. Istui vain ja tuijotti käsiinsä.” (Kaamoskevät 437) Novelli kertoo naisesta, jonka parisuhde on jo pitkään ollut epätydyttävä: riitelyä, nalkuttamista, mykkyyttä. Eräänä päivänä naisen tullessa kauppakassien kanssa kotiin, mies on muuttanut pois yhteisestä kodista ja vienyt mukanaan suuren osan asunnossa olleista tavaroista. Nainen kadottaa toimintakykynsä välittömästi: kauppakassien sisältö jää eteiseen mätänemään, kun

naisen valtaa fyysinen ja henkinen lamaannus. Nainen pohtii tyhjässä kodissa, mitä olisi voinut tehdä toisin. Konemaisesti hän käy töissä, mutta mikään toiminta, esimerkiksi syöminen, ei tyhjässä kodissa onnistu. Novellissa seurataan, miten naisen toimintakyky palaa hiljalleen: ensin hän huolehtii ikkunalaudan kuivuneista kukista, sitten alkaa miettiä omaa pukeutumistaan ja päätyy puolittujen juhannusjuhliin. Juhannusretkeltä naisen kotiin juuttuu mies, josta nainen ei ole kiinnostunut, mutta alkaa palvella miestä edellisessä suhteessaan oppimansa roolin mukaan. Mies ottaa kohtelun itsestäänselvyytenä. Nainen ajelehtii elämäänsä tahdottoman oloisena, kunnes satunnainen kohtaaminen naapurin kanssa herättelee: ”Sehän käyttää sua hyväkseen, nainen. Mikä potenssilääke sä kelleen oot? Kyllä mä en kattelis tommosta kämpässäni.” (Kaamoskevät 473) Pienen sysäyksen jälkeen nainen voimaantuu yllättäen niin, että hankkii itselleen paremman aseman työpaikallaan ja häättää kodissaan loisineen miehen.

Mirjam Kälkäjä on pääasiassa tunnettu näytelmäkirjailijana, mutta hänen tuotannossaan on myös romaaneja, novelleja, tietokirjoja, runokokoelmia. Kälkäjä syntyi Petsamossa ja on tuotannossaan keskittynyt pohjoisen ihmisen näkökulmaan: erityisesti siirtolaisen, muutoksen kokeneen, syrjityn tai vammaisen ihmisen kohtaloon. ”Kaamoskevät” on julkaistu myös novelliantologiassa *12 novellia* (1982) sekä Kälkäjän omassa novellikokoelmassa *Umpistaival* (1989), jossa on paljon yksinäisyyden ja eristyneisyyden teemoja. Kälkäjän tuotannossa käsitellään jonkin verran sukupuolirooleja ja niihin liittyvää alistamista. Luonto näkyy teksteissä satunnaisina vertauskuvina ihmisenä elämästä.

1.2.4 Kukut

”Kukat”-novellin tapahtumapaikkana on sairaala, jossa sairas, nimettömäksi jäävä nainen makaa. Sängyn vierellä käy naisen lapsia, puoliso ja hoitajia. Viereisistä sängyistä kuuluu keskusteluja toisten sairaiden tilanteista. ”- Mutta ellei leikkausta tehdä, voin varmasti sanoa, että ette parane. – No leikataan sitten. Leikataan sitten.” (Kukat 326) Sairastava nainen häilyy elämänhalun ja kuolemantoivon välillä. Parantumisen mahdollisuudesta puhutaan, kun kuvitellaan naisen nukkuvan. Aikuiset lapset tuovat sairaalaan aina tuoreita kukkia, jotka vievät naisen muistoissa jonnekin muualle, paikkoihin, jotka herättävät monenlaisia tunteita.

Lemmikkejä. Matala ruohoinen ranta, hän ajatteli. Koivuja. Rannassa ruohoa, kiviä, matala mutainen pohja, ja siinä kivien kupeella kasvamassa lemmikkejä. Kun tulee

soutaen rantaan, näkee kaukaa jo kukkien sinisen, vettä ja taivasta heleämmän juovan pitkin rantaviivaa. (Kukat 325)

Kukat, varsinkin erilaiset luonnonkukat kiinnittävät naisen elämään, josta hän suunnittelee luopuvansa. Lopulta nainen käskee nuoren hoitajan viedä kukat pois.

Raija Siekkisen tuotannossa novellien tärkeimpiä rakennusaineita on monitahoinen, klassinen symboliikka. Siekkisen novelleissa kuvataan usein emotionaalisia rajatiloja, käännekohtia, ihmissuhteiden solmuja ja yksinäisyyden psykoottisuutta. (Ahola 1989, 685.) Nämä kaikki teemat ovat näkyvissä myös Kukat-novellissa. Siekkisen novellien henkilögalleriassa on usein keskiössä elämän umpioima nainen, joka avuttomasti kapinoi ympäristöään vastaan. Miehet ovat vain sivuhenkilöitä ja sellaisina litteitä, varjomaisia hahmoja. Naisilleen miehet ovat tunteettomia, tyrannimaisia tai ainakin kuin vierasta kieltä puhuvia muukalaisia, lapsilleen välinpitämättömiä. Vierauden ja epämukavuuden tuntu tekee Siekkisen naisista liki sukupuolettomia hahmoja, jotka eivät sovi annettuihin rooleihin naisina, parisuhteessa ja perheessä. (Ahola 1989, 686.) Aholan tulkinnan mukaan lähes sukupuoleton ihminen ei sovi sukupuolirooleihin, vaan käyttäytyy rooleihin sopimattomalla tavalla. ”Kukat”-novellin nainen on siinä suhteessa tyypillinen Siekkisen naishahmo, etteivät Siekkisen kuvaamat naiset varsinaisesti kapinoi, vaan ennemmin kaipaavat, piiloutuvat ja pakenevat.

1.2.5 Metsäkauris

Kohtaaminen ei-inhimillisen luonnon kanssa on lyhyen ”Metsäkauris”-novellin keskeinen teema. Sukupuolittamaton ja muutenkin vaille määrittelyjä jäävä kertoja törmää metsässä kuusipeuraan ja muihin ei-inhimillisiin luonnon olioihin. Kertoja tarkastelee kunnioituksella näkemäänsä luontoa, elää itsekin luonnon keskellä, osana sitä. ”Satoi niin että mehiläinen, villikimalainen, hullun luottavainen, muutti mökkiini ja teki ikkunanpieleen pesän. Se oli ihmeen kaunis, kuin japanilaista paperia.” (Metsäkauris 254) Kertoja miettii luonnossa olevia asioita ja kesä vaihtuu syksyksi. Kertojan pohdinnoissa ihmiskulttuurin muodot yhdistyvät luonnonilmiöihin, varsinkin, kun hän kohtaa peuran syksyllä uudelleen:

Se oli taiteenrakastajan ansa ja filosofin kompastuskivi; tämä lihaksittunut metsänhaltia tässä, metsän prinsiippi, metsän prinssi, oli jotakin enemmän, ja minä aloin vapista, ehkä vapisimme molemmat. (Metsäkauris 255)

”Metsäkauris”-novellissa kohdataan luontoa kunnioittavalla ihmetyksellä, itsekin siihen sulautuen. Eeva-Liisa Manner on kirjailijana ensisijaisesti tunnettu modernistisista runoistaan. Novelleissaankin hän ilmaisee asioita runouteen taipuvilla kuvilla. Sekä Mannerin runouden

että proosan teemoissa toistuvat pohdinnat ihmisen paikasta maailmassa. Manner kyseenalaistaa ihmisen aseman muuta luomakuntaa korkeammalla. Hän näkee ihmisen kehityksen urautuneen olemassaolotaistelun rattaisiin, mikä aiheuttaa eläinten ja luonnon mykän kärsimyksen moninkertaistumista ihmisen vallan alla. Runoissaan Manner ottaa usein ruumiillisuuden ilmaisemaan ihmisen ja luonnon kadotettua yhteisyyttä ja kollektiivista tajuntaa. (Hökkä 1989, 559-560.) Nainen on Mannerin kuvastossa enemmän ruumiillinen olento kuin mies, vaikkakin ruumis merkitsee naiselle, pienestä tytöstä aina isoäitiin, typistämistä, rajoittamista, syyllistämistä, menetystä ja kuolemaa, oli hän sitten kasvatuksen, kirkon tai oikeuslaitoksen kohde, uhri tai arvojen sisäistäjä ja siirtäjä. Erityisen rajuna järkytys kohdistuu miehisen hierarkkisen, autoritaarisen yhteiskuntajärjestyksen ja kirkon liittoon. (Hökkä 1989, 560.) ”Metsäkauris”-novellin lisäksi Mannerin muussakin tuotannossa on hyvin ekofeministisiä piirteitä: pohdintaa luonnon ja naisen sortamisesta, kipua kadotetusta luontoyhteydestä ja kritiikkiä patriarkaalista yhteiskuntarakennetta kohtaan.

2 Teoriatausta ja käsitteet

2.1 Ekokritiikki

Tämän tutkimuksen teoriakehyksenä oleva ekofeminismi on osa ekokriittistä suuntausta. Ekokritiikki syntyi, kun kirjallisuudentutkimuksen painopisteet alkoivat muuttua viimeistään 2000-luvun alusta lähtien kirjallisuuden ympäristöllisten merkitysten suuntaan. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus on kiinnostunut siitä, mitä merkityksiä ihminen antaa luonnolle ja miten nämä merkitykset vaikuttavat luonnon kohteluun. Ekokritiikki on kieli- ja kirjallisuuskeskeinen lähestymistapa, joka on kiinnostunut myös siitä, miten luontoa koskevat tavat puhua vaikuttavat luontoon suhtautumiseen ja millä tavoin kirjallinen toiminta vaikuttaa ihmiskunnan luontosuhteeseen. (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 8.) Ekofeminismi lisää ekokritiikkiin kysymykset eri ihmisryhmien sortamisesta ja yhdistää sen luonnon kaltoinkohteluun.

Ekokritiikki kumpuaa ympäristöhuolesta, sen ymmärtämisestä, että harmittomiltakin vaikuttavat toimet saattavat tuhota elämän olemassaolon ekologisia edellytyksiä. Konkreettiseen uhkaan liittyvät kysymykset ovat jatkuvasti ekokriittisen tulkinnan käsittelyssä. Kirjallisuudentutkija ei ehkä pysty osallistumaan luonnontieteellisiin keskusteluihin, mutta sen sijaan ekokriittinen kirjallisuudentutkimus voi tuottaa tietoa siitä, millaisia tekstejä luonnosta tuotetaan ja miten luonto niissä ymmärretään. Ekokriittisten kysymyksenasetteluiden kirjo on laaja, mutta ekokriittiselle kirjallisuudentutkimukselle olennaista on se, että inhimillinen kulttuuri on kiinteässä yhteydessä ympäröivään materiaaliseen maailmaan (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 14).

Yksi ekokritiikin tavoite on opettaa ekologista lukutaitoa. Se tarkoittaa esimerkiksi luontoon suhtautuvien tuhoisien asenteiden tunnistamista. Erilaiset metaforat eivät ole vain tapa puhua tai esittää asioita. Se, miten luonnosta puhutaan vaikuttaa omaan ajatteluun ja siihen, miten kohtelemme ympäröivää maailmaa ja siihen kuuluvia olentoja. Ekologisen lukutaidon kehittäminen merkitsee myös tekstiteoreettisten ja -analyttisten käsitteiden ja menetelmien hyödyntämistä erilaisten tekstuaalisten rakenteiden, kielikuvien, kerronnan keinojen, visuaalisten representaatioiden ja esittämisen konventioiden havaitsemiseksi, purkamiseksi ja tulkitsemiseksi. (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 16.) Ekokritiikki on myös lukijan

merkitystä korostava suuntaus, koska sen tulkintakäsitykset perustuvat kontekstualisuuteen ja ideologisuuteen. Konteksti ymmärretään ekokriittisessä laajasti. Konteksti voi olla sosiaalinen, kulttuurinen tai yhteiskunnallinen. Toisaalta ekokriittinen tutkimus pyrkii tekemään kytköksiä myös luontoesitysten ja todellisuuden välillä. Kyse on siis kulttuurisista konteksteista, myös luonnon tai ympäristön kontekstista, joka on sekä kulttuurinen ja samalla ratkaisevasti kulttuurin ulkopuolinen.

2.2 Feministinen kirjallisuudentutkimus ja sukupuolen kuvaus

Feminismiä voidaan määritellä erilaisista lähtökohdista käsin. Feministisen kirjallisuudentutkijan Pam Morrisin mukaan sukupuoliero on naisten ja miesten välisen rakenteellisen epätasa-arvon perusta. Tämän epätasa-arvon vuoksi naiset kärsivät järjestelmällisestä yhteiskunnallisesta epäoikeudenmukaisuudesta. Sukupuolten epätasa-arvo ei ole biologisen välttämättömyyden seurausta, vaan se tuotetaan sukupuolieron kulttuurisen rakentumisen avulla. Morris näkee feminismin tehtäväksi toisaalta ymmärtää yhteiskunnallisia ja psyykkisiä mekanismeja, jotka rakentavat ja säilyttävät sukupuolista epätasa-arvoa ja toisaalta muuttaa näitä mekanismeja. (Morris 1993, 9.) Morrisin määritelmässä hyvin toimivaa on se, että sukupuoliero nähdään kulttuurisen rakentumisen tuloksena. Sen sijaan kyseenalaistan määritelmässä sukupuolieron näkemisen vain binääristen sukupuolten epätasa-arvona.

Feministinen kirjallisuudentutkimus lähtee Morrisin mukaan siitä huomiosta, että perinteinen kirjallisuuden kaanon on ollut pitkälti miesten määrittelemää. Feministisen kirjallisuudentutkimuksen tavoitteena on toisaalta tunnistaa ”miespuolinen kaanon” ja toisaalta kyseenalaistaa miehinen näkökulma ainoana oikeana. Yksi feministisen kirjallisuudentutkimuksen tavoite on myös tehdä kirjallisuuden kaanonista ”kaikkien kaanon” niin, etteivät naisten, ei-binäärisesti sukupuolensa määrittelevien, rodullistettujen, köyhien, ei-eurooppalaisten tai minkä tahansa alistetun ryhmän kirjallisuus ole marginaalista, vaan sillä on mahdollisuus samanlaiseen asemaan kirjallisuuden kaanonissa kuin valkoisen heteromiehen kirjallisuudella. (Morris 1993, 51-74.)

Ekofeministisessä suuntauksessakin puhutaan usein vain binäärisistä sukupuolista. Kirjallisuuden ja kielen keinot voivat kuitenkin antaa mahdollisuuden vapautua tällaisesta sukupuolikategorisoinnista. Joonas Sääntti esittää artikkelissaan yhdeksi keinoksi ”sukupuolen

purkamista kertomalla” niin, että vältetään sukupuolittavia elementtejä tai hyödynnetään keskenään ristiriitaisia koodeja päähenkilön kuvauksessa tai henkilökertojan diskurssissa (Säntti 2019, 70). Säntti pohtii myös, onko sukupuolen antaminen fiktiohahmolle välttämätöntä ja sietäisivätkö nykylukijat jo sitä, että hahmon sukupuoli jää epäselväksi (Säntti 2019, 72). Kaunokirjallisilla keinoilla voi lisätä tulkinnanvapautta sukupuolen suhteen, mutta monessa tapauksessa teoksen tulkintaan vaikuttaa se, minkä sukupuolisen kertojan kokemuksiksi tapahtumat tulkitaan. Ekofeministisessä viitekehyksessä naiseksi identifioituvan aseman parantamisen sijaan on tärkeää sortavien kielenkäyttötapojen esiin tuominen ja uudelleenmäärittäminen. Tämän vuoksi tarkoitukseni on suhtautua novellien sukupuolen kuvaukseen avoimesti, kiinnittäen enemmän huomiota alistetussa asemassa olevan hahmon ja luonnon suhteeseen kuin hahmon sukupuolittamiseen.

Ekofeminismissä on perinteisesti keskitytty vain naisen ja luonnon kokemaan sortoon. Tämän vuoksi teorian määritteleväksi tekijäksi tuli essentialistinen käsitys biologisista ominaisuuksista niin, että sukupuolikin tulkittiin sisäänrakennetuksi ominaisuudeksi, joka tekee ihmisestä sellaisen kuin hän on. (Ourkiya 2022, 311) Naisen määritelmästä tuli varsin kapea, kun naiseuteen liitettiin sellaisia ominaisuuksia kuin alistuvuus, hedelmällisyys, naisellisuus, lisääntyminen tai autonomian puute. Essentialistinen käsitys ihmisestä synnyttää monoliittisia laatikoita ihmisidentiteeteille ja eliminoi monien mahdollisuuden tutkia avoimesti sitä, mitä he todella ovat. Ihminen saattaa kokea, ettei mahdu syntymästä saakka häneen kiinnitettyihin normeihin ja tuntee olonsa vieraantuneeksi. Tällaiset tunteet voivat vaikeuttaa yksilön terveen empaattisen suhteen muodostamista elinympäristönsä kanssa. (Ourkiya 2022, 313) Ourkiya puhuu artikkelissaan myös ympäristöidentiteetistä, jolla tarkoitetaan ihmisen käsitystä itsestään luonnossa ja luontoon liittävän siteen lujutta. Ihmisen muut identiteetit, kuten rotu ja sukupuoli, vaikuttavat luontoyhteyden kehittymiseen. Ympäristöidentiteettien yhdistäminen muihin identiteetteihin on tärkeää ja ristiriitoja syntyy, jos ihminen ei voi kokea kuuluvansa siihen identiteettiin, joka hänelle on määrätty luonnolliseksi. (Ourkiya 2022, 313.)

Ekofeminismin teoriaa on kyseenalaistettu varsinkin sukupuoliessentialismin vuoksi. Siksi on tullut tarve integroida queer-teoriaa ekofeminismiin. Heteronormatiivisuuteen liittyvä sorto on liitetty luonnon sortoon myös siitä näkökulmasta, että muiden lajien homoseksuaalisuus

on pitkään hylätty. Sukupuoliessentialismi uskoo maskuliiniseen ja feminiiniseen, mutta sulkee ulos transsukupuoliset, ei-binääriset, muunsukupuoliset ja intersukupuoliset. Essentialistiseen ajatusmalliin liittyy huonompi-parempi -ajattelu. Samankaltaisuutta on ajattelussa, jossa luonto nähdään vieraana, alempana tai pääsynä rajattomiin resursseihin. (Ourkiya 2022, 314) Perinteinen, 1970-luvulta alkanut valtavirran ekofeminismi korostaa naisen ja luonnon monimutkaisia suhteita näkemällä samankaltaisia piirteitä naisessa ja luonnossa tai tavassa sortaa naista ja luontoa. Samalla tavoin patriarkaalin ajattelutapa sortaa maapalloa, alkuperäiskansoja, LGBTQIA+ -yhteisöjä ja muita syrjäytettyjä ryhmiä. Kaikki sorretut eivät kuulu ”naiset ja lähellä luontoa olevat” -sateenvarjon alle, eivätkä kaikki sortavat yksilöt tai instituutiot kuulu maskuliiniseen tai lähellä kulttuuria olevaan ryhmään. Feminiinisyys ei sulje ihmisyyttä pois maskuliinisia piirteitä. (Ourkiya 2022, 315.) Jotta voitaisiin paremmin tunnistaa haitallisesti sukupuolistavat ajattelu- ja puhutavat, tulee kirjallisuudentutkimuksessakin ottaa huomioon sukupuolten ja seksuaalisuuden moninaisuus.

2.3 Ekofeminismi ja ekofeministinen kirjallisuudentutkimus

Ekofeministisen liikkeen juuret ovat eri puolilla maapalloa. Ekofeminismi on muotoutunut naisliikkeessä sekä erilaisten naisryhmien toiminnassa yhteiskunnallisten epäkohtien parantamiseksi. Ekofeminismin katsotaan syntyneen 1970-luvun alussa. Ekofeminismi-termin keksi Françoise d'Eaubonne vuonna 1974 (Ourkiya 2022, 311). Viitteitä ekofeministiseen kysymyksenasetteluun on kuitenkin löydetty kirjallisuudestakin jo paljon aiemmin. Esimerkiksi Kukku Melkas toteaa väitöskirjassaan vuonna 1930 julkaistun Aino Kallaksen *Pyhän joen kosto* -teoksen olevan ekologinen kannanotto, johon linkittyy myös naisen asema (Melkas 2006, 256). Myös Kallaksen *Suden morsian* -romaanin vuodelta 1928 on kutsuttu proto-ekofeministiseksi, sillä ihmisen ja eläimen välisen yhteyden tutkiminen avaa toisenlaisen, ei-inhimillisen, tavan kokea maailmaa. Luonnon, feminiinisten myyttien ja maagisten suhteiden avulla Kallas esittelee uudenlaisia ajattelutapoja. (Leppänen 2022, 224.) Melkaksen mukaan Kallas ei suinkaan ollut ainoa naiskirjailija, joka samoihin aikoihin käsitteli teksteissään ekofeministisiä aiheita (Esim. Melkas 2006, 254-301).

Ekofeminismin suhtautuminen luontoon lähtee kunnioituksesta. Luonnolla itsellään on oma itseisarvonsa, joka ei ole riippuvainen sen hyödyllisyydestä ihmiselle (Tuomela 2006, 15). Ekofeminismiin kuuluu ajatus, jonka mukaan ekologiset ja yhteiskunnalliset alitussuhteet

ovat kietoutuneet toisiinsa. Alisteisessa asemassa oleviin ihmisryhmiin, kuten naisiin, lapsiin ja köyhiin, kohdistuva vallankäyttö liittyy siihen vallankäyttöön, jolla ihmiset suhtautuvat luontoon. (Kainulainen 2015, 118.) Ekofeminismin keskiössä on sekä naisen ja luonnon että myös miehen vapauttaminen patriarkalisista arvoista ja niihin liittyvistä ajatusansoista. Ekofeminismin lähtökohtana on, että vapaus ja tasa-arvo voivat perustua vain tasapainoiseen elämään luonnon kanssa (Suutala 2001, 18).

Ekofeminismi akateemisena suuntauksena on kiinnostunut vaikkapa globalisaation, militarismin tai bioteknologian liittymäkohdista sukupuoleen, etnisyyteen, luokkaan tai seksuaaliseen suuntautumiseen. Ekofeministinen näkökulma on kiinnostanut filosofeja, sosiologeja, valtiotieteilijöitä, eetikoita ja uskonnontutkijoita sekä nais- ja ympäristötutkijoita. (Kainulainen 2015, 119.) Ekofeministinen kirjallisuudentutkimus on yhdistelmäsuuntaus, jossa yhdistyvät ekokriittinen ja feministinen teoriakehys. Ekofeministinen kirjallisuudentutkimus tarjoaa yhdistelmän filosofisia ja kirjallisuudentutkimuksellisia näkökulmia niiden tapojen tarkasteluun, joilla luonto on esitetty kirjallisuudessa sekä miten luontoesitykset liittyvät sukupuolta, rotua, luokkaa ja seksuaalisuutta koskeviin kysymyksiin. Yksi ekofeminismin näkökulmista on luonnon kulttuurisen rakentamisen analyysi, jonka kiinnostuksen kohteina ovat erityisesti kieli, halu, tieto ja valta. (Legler 1997, 227.)

Ekofeminismiin sisältyy oletus, että ihminen toimii sosiaalisesti rakentuneessa ajattelukehyksessä, joka on ainakin osittain tiedostamaton. Toisin sanoen jokainen toimii uskomusten, arvojen, asenteiden ja olettamusten järjestelmässä, joka muokkaa, heijastaa ja selittää näkemystä itsestämme ja maailmasta. Ajattelukehystä rakentavat sellaiset tekijät kuin sukupuoli, rotu, luokka, ikä, seksuaaliset mieltymykset, uskonto ja kansalaisuus. Patriarkalisessa ajattelukehyksessä pidetään miehisiä uskomuksia, ajatuksia, arvoja, asenteita ja olettamuksia perinteisesti ainoina tai ainakin ensisijaisina malleina. (Warren 1997, 25.) Patriarkaalinen viitekehys arvottaa korkeammalle sellaisen, mikä perinteisesti tunnustetaan maskuliiniseksi. Feminiininen on arvoasteikossa maskuliinista alempana.

Ekofeminismi kyseenalaistaa valkoiselle heteroseksuaaliselle miehelle annetun vallan. Patriarkaalisen logiikan mukaan nainen, rodullistettu, homoseksuaali, binääriseen sukupuolinormiin sopimaton tai vammainen on kuin luonnon erämaa, joka kaipaa kesyttämistä ja koulumista. (Ourkiya 2022, 311.) Ekofeministisen ajattelutavan mukaan

ympäristökatastrofi on pitkälti seurausta patriarkaalisen ajattelun värittämästä ympäristöetiikasta, johon kuuluu ympäristön käsitteellistäminen feminiiniseksi. Ekofeministit uskovat, että sukupuolen, rodun, luokan ja luontoesitysten metaforisten ja käsitteellisten yhteyksien paljastaminen kirjallisuudessa ja muussa kielenkäytössä on tärkeä osa elinkelpoisemman ympäristöetiikan muodostamista (Legler 1997, 228). Yksi ekofeministisen liikkeen tavoitteista on luoda uudenlaisia suhteita ihmisen ja luonnon välille. Luonnosta ja ympäristöstä puhumisen tavat ovat yksi väline, jolla voi vaikuttaa näiden suhteiden kehittymiseen. Käsitteet ja kieli vaikuttavat siihen, miten ei-inhimillisestä maailmasta ajatellaan ja ajattelu vaikuttaa toimintaan. Käsitteiden ja puhutavan muutoksella on ekofeminismin mukaan mahdollista saada aikaan konkreettisia muutoksia ympäristön hyväksi.

Ekofeminismi ei ole yhtenäinen liike tai teoriakehys. Ekofeminismin juuret ovat sekä kansalaisliikkeessä että akateemisessa maailmassa. Usein kokonaiskuva ekofeminismistä on käytännöllisistä tavoitteista huolimatta melko teoreettinen. Ekofeminismiä on kritisoitu essentialismin lisäksi Eurooppa-keskeisyydestä ja epäpoliittisuudesta. Ongelmana on myös nähty länsimaisen ajattelun piirteiden soveltaminen toisenlaisiin kulttuureihin, joissa sukupuolten suhteet tai suhde luontoon rakentuvat toisin. (Kainulainen 2015, 119.) Ekofeminismiin saattaa siis liittyä hyvinkin erilaisia painotuksia.

Karen J. Warren on määritellyt neljäekofeminismin perusväitettä, joiden avulla on helpompi ymmärtää, mistä suuntauksessa on kyse. Warrenin mukaan ekofeministiset väittämät ovat:

- 1) On olemassa tärkeitä yhteyksiä luonnon sarron ja naisten sarron välillä.
- 2) Patriarkaalinen käsitekehys oikeuttaa sekä naisten että luonnon sarron.
- 3) Ekologiset periaatteet: kaikki on yhteydessä kaikkeen muuhun; kaikilla ekosysteemin osilla on yhtäläinen arvo; mitään ei saa ilmaiseksi; ”luonto tietää parhaiten”; terveiden ja tasapainoisten ekosysteemien tulee ylläpitää moninaisuutta; moninaisuudessa on yhteisyyttä.
- 4) Feministinen teoria ja käytäntö tulee heijastaa ekologista näkökulmaa ja ekologisen liikkeen tulee sisältää feministinen näkökulma. (Warren 1997, 26.)

Näiden väittämien pohjalta nostan esiin suomalaisten naisten kirjoittamista novelleista ekofeminismin piirteitä. Käytännössä keskityn ihmisen ja luonnon kohtaloiden yhteyksiin,

patriarkaalisesta viitekehystä nouseviin vallan mekanismeihin ja ekofeminismin tunnustamiin ekologisiin periaatteisiin teksteissä.

3 Ihmisen ja luonnon väliset yhteydet

Tutkimuksen kohteena olevista novelleista nousee esiin ekofeministinen teema, jossa luonnon ja ihmisen kohtalot vertautuvat tai liittyvät toisiinsa. Usein nämä ihmiset ovat jollakin tavalla alisteisessa asemassa toisiin ihmisiin nähden. Tutkimukseni kohteena olevissa novelleissa alistetut ihmiset ovat useimmiten naisia. Käsittelen tässä luvussa sitä, miten naisten kirjoittamissa novelleissa tulee esille erilaisten alisteisessa asemassa olevien ihmisryhmien ja luonnon kohtaloiden yhteen kietoutuminen.

”Kesä ja keski-ikäinen nainen” -novellissa naisen ja luonnon kaltoinkohtelu kietoutuu yhteen mökin vieressä olevan mäen avohakkuussa. Näkökulmahenkilö Id-Mari puhuu alueesta ”kunnan raiskaamana mäkenä”. Id-Mari haluaa tehdä valituksen siitä, miten kunnan työntekijä ”oli hakannut kaiken maan tasalle, jättänyt risut rontteikoksi rinteelle, pinonnut kaatamansa puut kuin ruumiit mäen alle” (Kesä ja keski-ikäinen nainen 357). Kunnanvirastossa valittajan sukupuoli oli vaikuttanut valituksen tekemiseen:

Olisitpa nähnyt miten ylimielinen se kunnanjohtaja oli, seisotti oven suussa kuin kerjäläistä. Aina kun nainen menee selvittämään jotain tällaista asiaa, häntä ei oteta vakavasti, katsotaan vaan onko kauniit silmät. Jos on, voidaan vähän lepperellä, jos on punareunaiset kuin minulla niin ei tule mitään, se on vaan sitä että yks akka kävi taas soittamassa suutaan... (Kesä ja keski-ikäinen nainen 373)

Raiskatulla mäellä kasvanut metsä oli kokenut vääryyttä. Samoin kaltoinkohdeksi tuli Id-Mari, joka yritti asiasta valittaa. Ekofeminismi näkee yhteyksiä naisen tai muun alistetussa asemassa olevan ihmisryhmän ja luonnon kohtaloiden välillä. Taustalla on ajatus, että monet viattomiltakin näyttävät seikat, kuten vaikkapa tiede, voivat olla vallan työkaluja. Ekofeministinen ajattelumalli väittää, että monet vallan kohteena olevat ryhmät, kuten naiset, lapset, vammaiset, vanhukset tai ulkoeurooppalaiset, ovat kytköksissä toisiinsa saman valtaan liittyvän logiikan kautta. Alistamista ei voida lopettaa keskittymällä vain yhden ryhmän kohtaloon kerrallaan, sillä alistamisen ja sarron eri muodot perustuvat samaan mekanismiin ja niiden lopettaminen vaatii perustavaa, kytkökset huomioon ottavaa muutosta. (Aaltola 2013, 180.) Id-Marin ja mäen kokema kaltoinkohtelu liittyy välinpitämättömyyteen kunnan päätöksentekoprosessissa.

”Kaamoskevät”-novellissa naisen käytös ahdistavassa tilanteessa vertautuu ei-inhimillisen olennon käyttäytymiseen:

Hän ei pukenut ylleen, kulki hapsottavin hiuksin noissa kahdessa pienessä huonekopperossa edestakaisin kuin ilves häkissä, kahdeksikkoa, uudelleen ja uudelleen, tunnista toiseen, ja askeleet tuntuivat vähitellen painautuvan lattiaan, kuluttavan siihen polun niin kuin neuroottisen ilveksen häkkiin oli syntynyt kahdeksikon muotoinen ura vuosikausien kiertämisestä. Nainen astui kahdeksan askelta keittiön pöydän luota jääkaapin ohi ja kamariin, kiersi siellä pienen pöydän, - hänen ensimmäisen oman pöytänsä. (Kaamoskevät 441)

Ilves on herkkä villieläin, jota ihminen harvoin näkee luonnossa. Eläintarhan häkkiin suljettua ilvestä on mahdollista päästä ihmettelemään. Nainen vertautuu vankeuden neuroottiseksi tehneeseen ilvekseen, kun jätetyksi tulemisen tunteet ottavat hänet valtaansa. Tunteidensa ja elämäntilanteensa vankina nainen kadottaa normaalin toimintakykynsä ja päätyy helpottamaan ahdistustaan kerrostaloasunnossa mahdollisella fyysisellä toiminnalla.

Kohtaloiden yhteenliittymisen ja vertautumisen lisäksi novelleissa näkyy, miten ihminen itse antaa merkityksiä ei-inhimilliselle luonnolle niin, että luonnon olio toimii metaforana ihmisen elämäntilanteelle. Kukat-novellin sairastava nainen on kiinni elämässä kukkien kautta. Kukat muistuttavat häntä siitä, millaista hänen elämänsä ennen oli.

- En katso niitä, hän ajatteli. En. Mutta silti hänen kätensä äkkiä muistivat mullan, kevään raskaan, kostean, mustan mullan, työkalujen painon ja voiman, käsien voiman, mullan ihmeen. Kourallinen multaa kämmenellä. (Kukat 328)

Kun kukat viedään pois, nainen on valmis luovuttamaan ja kuolemaankin. ”Metsäkauris”-novellissa luonnonolennon poislähteminen jättää jälkeensä tyhjyyden tunteen: ”Sen [metsäkauriin] mentyä tunsin itseni yksinäiseksi, aivan kuin Idea, luonnon alfa, olisi minut hylännyt. Viimeiset loistavat lehdet varisivat, ja minä yritin turhaan estää niitä putoamasta.” (Metsäkauris 256) Ihmisen ei-inhimilliselle luonnolle antamissa merkityksissä näkyy ihmisen samaistuminen ja jopa riippuvuus luonnosta. Näissä kohdissa luontoa ei ole patriarkaalisen ajattelutavan mukaan toiseutettu, ennemminkin luonnon kanssa ollaan samalla puolella ja luonnossa tapahtuva vaikuttaa myös ihmisen elämään.

4 Patriarkaalisesta viitekehuksesta nousevat vallan mekanismit

4.1 Dikotomiat

Käsittelen tässä alaluvussa novelleissa esiintyviä kahtiajakoja eli dikotomioita. Tämän jaottelun taustalla on ajatus, jonka mukaan todellisuus jaetaan erilaisiin vastapareihin. Elisa Aaltolan mukaan esimerkkejä tällaisista vastapareista ovat mies-nainen, kulttuuri-luonto, ihminen-eläin, ja järki-tunne. Vastaparien osapuolista ensimmäinen on hierarkkisen ajattelun mukaan aina toista parempi. Mies on siis ensisijainen verrattuna naiseen, kulttuuri luontoon, ihminen eläimeen ja järki tunteeseen. Dikotomia-ajattelu liittyy dominaation logiikkaan, joka rinnastaa vastaparien ensimmäiset osapuolet keskenään. Tällaisesta logiikasta seuraa monimutkainen valtasuhteiden verkosto, joka jakaa asiat aina ”meihin” ja ”niihin”. (Aaltola 2013, 180.) Novelleissa yleisin dikotomia on mies-nainen-erottelu. Tähän erotteluun liittyy monia erilaisia rooleja, odotuksia ja käyttäytymistapoja. ”Kukat”-novellissa sairastavan naisen aikuiset lapset keskustelevat:

- Ei se isä malta odottaa.
- Ei niin.
- Kyllähän sen ymmärtää, toisaalta, oli toinen sanonut ja kolmas.
- En minä ymmärrä ainakaan. Tekisitkö sinä itse niin.
- Mutta sehän on mies.
- Muuttaako se asiaa, ei minusta. (Kukat 326)

Keskustelusta käy ilmi, että kahden lapsen mielestä on luonnollista, ettei isä odota äidin toipumista, vaan jatkaa elämäänsä eri suuntaan. Isän käyttäytymisen perusteluna on hänen sukupuolensa. Novellissa käy myöhemmin ilmi, että sairaan naisen puoliso vierailee sairaalassa vain harvoin ja on silloinkin niin etäinen, että nainen ajattelee: ”Minä en enää muista millaista on rakastaa. Nuo tympeät kasvot, silmät jotka koskaan eivät katso kohti. Ei, en enää muista.” (Kukat 329) Naiselta odotetaan pikaista paranemista ja kotiinpaluuta, jotta hän pääsisi hoitamaan kotia ja pihaa.

Patriarkaalisessa viitekehyksessä tyypillistä on arvohierarkkinen ajattelu. Ekofeminismiin liittyy oletus, että perinteinen arvohierarkkinen ajattelu tukee sellaista joko-tai-ajattelua, joka synnyttää normatiivisia kahtiajakoja. Tällaisen ajattelumallin mukaan erottelevat käsitteet nähdään poissulkevin ja vastakkaisina sen sijaan, että ne nähtäisiin toisiaan täydentävinä. Arvohierarkkisen ajattelutavan mukaan toiseen erotettuun käsitteeseen liitetään korkeampi arvo. Näin käsitteellisesti erotellaan näkökantoja, jotka todellisuudessa voivat olla

erottamattomia tai toisiaan täydentäviä. Vastakkain voidaan asettaa esimerkiksi inhimillinen ja ei-inhimillinen, itse ja toinen tai järki ja tunteet. (Warren 1997, 24-25.) Ekofeminismi kritisoi tällaista dominaation logiikalla toimivaa käsitteellistämistä, joka perustuu edellä kuvatun kaltaisiin dikotomioihin eli kahtiajakoihin ja hierarkioihin.

Miehen ja naisen erilaisia tehtäviä pohditaan myös ”Kaamoskevät”-novellissa: ”Miksi hänen pitää kulkea bussilla vaikka mies ajaa lyhyemmän matkan autolla ja aina ilman kantamuksia, ja miksei ole roskea viety, pussit haisee koko päivän kaapissa.” (Kaamoskevät 440) Mies vastaa naisen tyytymättömyyteen hiljaisuudella: ”Ja mies vain istui ikkunassa ja tuijotti ulos. Oli sulkeutunut äänettömyyteensä kuin kotiloon, panssariin, sitä ei saanut rikki millään, ei edes pientä säröä, ei ohuen ohutta halkeinta siihen saanut.” (Kaamoskevät 440) Naisesta tuntuu kuitenkin, että hänen olisi pitänyt luoda yhteys vaienneeseen mieheen: ”Naisen kädet puristuivat nyrkkiin ja hänen ylleen hulahti katumus: miksi hän ei ole ojentanut kättään pöydän yli? Miksi se oli kuin erämaa siinä heidän välillään, hän toisella, mies toisella laidalla?” (Kaamoskevät 439) Miehen ja naisen oletetaan toimivan omista perinteisistä rooleistaan käsin. Oletuksen mukaan nainen huolehtii sekä kodista että yhteisen tunne-elämän hoitamisesta. Tosin ”Kaamoskevät”-novellin nainen suhtautuu sukupuolille määriteltyihin tehtäviin epäilevästi jo novellin alussa. Ero lamaannuttaa hänet taantumaan tuttuun rooliin, kunnes lopussa hän voimaantuu, eikä enää välitä sukupuoliroolin mukaisesta käyttäytymisestä. Naisen murtautuminen ulos tottumuksesta saa miehessä aikaan vahvan reaktion: ”Mies mykistyi. Hän tajusi: nainen sanoi vastaan hänelle. Hänelle.” (Kaamoskevät 469)

Mies-nainen -dikotomian lisäksi novelleissa näkyy ihminen-eläin-erottelu. Metsäkauris-novellissa kertoja pohtii:

Vähän aikaa se katsoi minua suoraan herkeämättä, ja sen kirkkaat silmät olivat täynnä älyä, etten sanoisi sielua. Totta kai sillä on sielu, miksi ei olisi, mikä etuoikeus ihmisellä olisi sieluksi sanottuun apparaattiin? Ja miksi ihmiset kirkkoisia myöten ovat tahtoneet kieltää eläimiltä sielun? Saadakseen vainota, tappaa ja syödä niitä? Vaiko silkkaa ylemmyyttään, suuruudenhulluudesta? (Metsäkauris 255)

Kristinuskon valtavirta, johon useimmat kirkkoisätkin kuuluivat, on perinteisesti ajatellut, ettei eläimellä ole sielua, mutta toisenlaistakin ajattelua on ollut jo vuosisatoja. 1500-luvun ajattelija Paracelsuksen mukaan eläimellä ja ihmisellä on yhteinen alkuperä. Kaikki olennot ovat sukulaisia ja tasaveroisia (Suutala 199, 55). Vielä 1700-luvulla ajatusta eläinten

oikeuksista käytettiin naisten oikeuksien parodioimiseen: Jos argumentit pätivät naisiin, miksei niitä sovellettaisi myös koiriin, kissoihin ja hevosiin? (Singer 2013, 70). Ajatus eläinten oikeuksista oli tuon ajan ihmisille täysin absurdi, mutta nykyisin on kyseenalaistettu dualistinen ja hierarkkinen käsitys ihmisen ja eläinten suhteesta. Ihminen nähdään yhtenä lajina muiden joukossa. (Aaltola 2013, 13-15.) Ei-inhimillisten olentojen nostaminen yhtä arvokkaaksi ihmisen rinnalle kumoaa ihminen-eläin jaottelun. Metsäkauris-novellin kysymykset ihmisen motiiveista vainota eläimiä ovat ajankohtaisia nykyisinkin.

Kolmas novelleissa toistuva dikotomia on nuori-vanha. Nuoruuden arvottaminen vanhuutta paremmaksi näkyy erityisesti naisesta ja naiskehosta puhuttaessa: ”Mitä sä yrität. Luuleks olevas parempi ko Pirjo. Jos se ei kuule sen kans onnistu niin luuleks että sun? Sä oot kuule vanha haaska sen naisen rinnal!” (Kaamoskevät 463) Novellissa nainen kyllästyy lopulta vähättelevään puhetapaan, eikä enää kuuntele miestä.

Kirjailija ja feministifilosofi Helene Cixous on kirjoittanut siitä, miten patriarkaalin symbolijärjestelmä tuottaa merkityksiä epätasa-arvoisilla vastakkaisilla pareilla. Hänen mukaansa patriarkaatin luomissa pareissa toinen on aina heikompi ja lopulta häviää. Hierarkkisten parien muodostaminen on Cixous’n mukaan väkivaltaista ja johtaa patriarkaalin järjestelmän heikommaksi määrittelemän mitätöimiseen. (Cixous 1986, 64; Morris 1996, 144) Cixous kyseenalaistaa näiden ”parisuhteiden” luonnollisen olemassaolon. Hän purkasi patriarkaalin ajattelutavan dikotomiat painottamalla tuntemattoman rakastamista. On hyväksyttävä, että Toinen on erilainen, ratkaisematon mysteeri. Cixous pitää tärkeänä erojen lisäämistä, mutta ei halua vastakkain asetettuja mustavalkoisia pareja, vaan erojen monipuolisuuden kasvattamista. (Cixous 1986, 67.)

4.2. Sortavat käsitteet ja puhetavat

Novelleissa näkyy yhteys siinä, miten puhutaan luonnosta ja naisesta. ”Kesä ja keski-ikäinen nainen” -novellissa kuvataan, kuinka monet vierailijat arvostelevat päähenkilö Id-Marille rakasta mökkiympäristöä. Mökin ja sitä ympäröivän metsän arvo nähdään vain mukavuuksien ja tuottavuuden kautta, kun Id-Marille mökki on ensisijaisesti mahdollisuus olla luonnossa. Vieraat, kuten lankomies ja entisen miehen tädin mies, näkevät luonnonympäristössä vain korjattavaa, raivattavaa ja kitkettävää.

[Talo], jonka rakentajat ovat hylänneet lähteäkseen viljavammille ja helpommin viljeltäville maille, rintamaille ja suorille kivettömille pelloille; joka oli pyörinyt välittäjän käsissä kelpaamatta tietä ja isoja vesiä kaipaaville huvilanostajille, kivinen mäenlepsi kahden haisevan lammen välissä, kuten synkkämieliset henkilöt tätä paikkaa luonnehtivat. (Kesä ja keski-ikäinen nainen 353)

Samantyylistä arvostelevaa puhetta kuin vapaasti kasvavasta luontoympäristöstä novelleissa on myös naisesta ja naisvartalosta. Arvioija saattaa olla joko mies tai jopa nainen itse:

Kun hän oli saanut kukkien rauniot purkkeineen ikkunalaudalle hän pysähtyi käsiä pestessään kylpyhuoneen peilin eteen. Kylpytakki oli auennut hänen touhutessaan, hän katseli peilistä naisen kuvaa. Kylkiluut pongottivat, rinnat roikkuivat velttoina ja lapsellisen pieninä, solisluiden harjut kulkivat ihon alla kuin pyykkinarut mattopyykin alla. Olkapäät kulmikkaat ja luisevat. (Kaamoskevät 448)

Naista ja luontoa arvioivaa puhetapaa esiintyy novelleissa ilman kyseenalaistamista. On jonkinlainen normi puhua naisesta, eläimestä tai luonnon valtaamasta alueesta arvostelevasti. Nainen ja luonto ovat jotakin, joka on jatkuvasti pidettävä kontrollissa vähintäänkin epäkunnioittavasti puhumalla. Ekofeminismin väitteenä on, ettei ole hedelmällistä kritisoida naisten heikompaa asemaa kiinnittämättä samalla huomiota myös vaikkapa eläinten heikompaan asemaan (Warren 1997, 24). Yhden alistamisen muodon poistaminen ei vielä riitä: on vaarallista, että itse vallan logiikka ja siihen liittyvä tapa puhua jätetään ennalleen. Novellien naisten puheissa kuuluu myös ajatusmalli, jonka mukaan naisen arvo liittyy hänen ulkonäköönsä:

Hän nauroi ja muisti äkkiä peilittömyytensä, ensimmäisen kerran elämässään hän ei ollut kaunistellut itseään toista ihmistä varten, sekin kerta siis koitti. Hänelle tuli tunne että hänet oli ensimmäisen kerran hyväksytty sellaisenaan, au naturel. (Kesä ja keski-ikäinen nainen, 371)

Id-Marikin tuntee harvinaisen tunteen, kun huomaa mökkielämän keskellä unohtaneensa oman ulkonäkönsä kokonaan. Peili tekee ihmisen tietoiseksi omasta ulkonäöstään ja sen puutteista. Kun peiliä ei ole, ulkonäön parantelun tarve unohtuu. Peili ei vaikuta muiden katsojien ajatuksiin ihmisen ulkonäöstä, ainoastaan peiliin katsojan itsensä. Näin ollen hyväksyntä, jota Id-Mari kohtauksessa kokee, on sitä, että hän itse hyväksyy itsensä myös ulkoisen olemuksen suhteen. Ulkonäön asettaminen jonkin olennon arvon perustaksi on yksi alistamisen muoto. Id-Marin reaktio kertoo siitä, miten sortava ajatusmalli voi toimia tiedostamattomasti niin, että ihminen itse sisäistää jonkin ajatuksen ja rajoittaa itse tekemistään tai olemistaan.

Novelleissa näkyy sortavan puhutavan lisäksi myös sortaminen kutsumanimen välityksellä. Kaamoskevät-novellissa naispäähenkilöä nimitetään pelkästään ”naiseksi” novellin viimeiselle sivulle saakka, jossa nainen toimii aiemman vastaisesti, päättäen itse, kenen kanssa haluaa olla ja mitä tehdä. Nainen hankkiutuu eroon kotiinsa puoliväkisin muuttaneesta miehestä. Hämmäntynyt mies (ja novellin kerronta) ottaa nyt vasta käyttöön naisen etunimen:

Se seiso auton vieressä muovikassi kädessä. Niin avuttomana nainen ei ollut häntä koskaan nähnyt. Kadulle asti kuului, miten mies huusi häntä nimeltä. Mutta askeltakaan ei saanut otetuksi, että olisi kiinni juossut. – Marja! Marja! (Kaamoskevät 476)

”Kukat”-novellin sairastavan naisen etunimi taas ei tule lainkaan ilmi. Häntä nimitetään erilaisten roolien kautta äidiksi, vaimoksi tai rouvaksi. ”Kesä ja keski-ikäinen nainen” -novellin Id-Marin nimi taas herättää kiinnostavia mielleyhtymiä. ”Id” eli viettipohja on psykoanalyysin keskeisimpiä käsitteitä. Termillä viitataan tiedostamattomaan ja kontrolloimattomaan persoonallisuuden kerrokseen, joka edustaa viettejä ja mielihyväperiaatetta. Bruno Bettelheim on käyttänyt satujen tulkintaan psykoanalyysin kuvausta persoonallisuuden tasoista. Bettelheimin mukaan id on ”viettipaine” ja ”eläimen luonto” ihmisen persoonallisuudessa. Persoonallisuuden tasoista ”minä” edustaa rationaalisuutta, joka rajoittaa viettejä. (Bettelheim 1985, 100.) Mari taas on lyhenne Mariasta, länsimaisen naisen yleisimmästä nimestä. Id-Marin voi siis nimen perusteella voi tulkita haluistaan ja vieteistään ammentavaksi, helposti samaistuttavaksi naishahmoksi tai toisaalta viettiensä vietävissä olevaksi, mutta silti tavalliseksi naiseksi.

”Metsäkauris”-novellissa kertojaääni pohtii, mikä hänen kohtaamansa hirvieläimen laji tarkalleen on:

Olkoon nimi sitten minun puolestani kuusipeura, ainakin sen latinalainen nimi, Dama dama, sopi hyvin näkemääni yksilöön. Mutta ilmestys oli sirompi ja soukempi kuin tietosanakirjan ja eläinopin esittämät kuvat. Olkoon sen työnimi tai pikemminkin lempinimi Dama dama, vaikka se sitten todellisuudessa olisi yksisarvinen. (Metsäkauris 252-253)

Kertoja pohtii tarkkaan, millä nimellä nähtyä eläintä olisi sopivaa nimittää ja päätyy antamaan sille ”työnimen tai lempinimen”, kun ei ole aivan varma eläimen lajista. Novellin pohdinta lajista ja nimestä viestii toisenlaista kunnioitusta yksilöä kohtaan kuin vaikkapa ”Kukat”-novellissa, jossa nainen jää täysin nimettömäksi. Erisnimi tekee olennosta merkityksellisemmän ja ainutlaatuisen.

Toisten ihmisten ja luonnon sortamisen väliset yhteydet ovat lopulta käsitteellisiä. Yhteydet nousevat patriarkalisesta ajattelutavasta ja ne heijastavat ”herruuden logiikkaa”. Tuo logiikka toimii oikeuttamalla ja ylläpitämällä alistussuhteita. Ekofeminismin tavoitteena on rohkaista kyseenalaistamaan ja purkamaan käsitteiden kautta muodostuneita ajattelutapoja uudelleenkäsitteellistämällä sekä itsemme että suhteemme ei-inhimilliseen. (Warren 1997, 25.) Novelleista nousee esiin erilaisia sukupuolistuneita puhetapoja. Naisista ja ei-inhimillisistä luonnon olennoista saatetaan puhua yllättävän samaan tyyliin:

Rautanokkonen, poltinkarvainen, tosi rautainen, oikea rautarouva: ylevä, sitkeä, nujertamaton, vailla luonnollisia vihollisia, itse myös viholaiseksi mainittu, siis paneteltu, ruohojen kuningatar, ominaisuuksiltaan ja vaikutuksiltaan yllättävä ja monipuolinen nero, rikkaruohojen dama dama¹. (Metsäkauris, 253)

Nokkonen rinnastuu tekstissä tunnistettavaan naishahmoon. Rautarouvaksi on usein mediassa nimitetty (varsinkin ”Metsäkauris”-novellin syntyäikaan 1980-luvulla) Iso-Britannian ensimmäistä naispääministeriä Margaret Thatcheria. Nokkosesta puhutaan hyvin samalla tavoin kuin Thatcherista on puhuttu. Thatcher oli ristiriitainen hahmo suorapuheisuutensa ja tiukan johtamistyyliensä vuoksi. Sitkeästä kuitukasvista ja ruuaksi käytettynä terveellisestä nokkosesta eivät myöskään kaikki pidä sen poltinkarvojen ja rikkaruohomaisen kasvutavan vuoksi.

Sukupuolittava puhetapa pakottaa myös maskuliinisen tietynlaiseen rooliin. ”Metsäkauris”-novellissa luontoa kunnioittamaton metsästäjä sukupuolistuu vakiintuneiden käsitteiden avulla maskuliiniseksi hirvimieheksi: ”Huhuja kauriista tai peurasta olin kuullut jo ennenkin, hirvimies salmen takana hioi jo lapinleukuaan.” (Metsäkauris 252) ja pyssymieheksi:

Ja kuka täällä on turvassa ihmiseltäkään? Tosin lähitienuo on riistanrauhoidusaluetta, mutta vimmittua pyssymiestä mikään ei pitele, ampuvat kaikkea mikä liikkuu, viime kesänä oli riistansuojeluun velvoittava kilpi ammuttu säpäleiksi: se on metsästäjän onnea. (Metsäkauris 254)

Todellisuudessa ihminen, joka harrastaa metsästystä ja suhtautuu luontoon epäkunnioittavasti, voi olla sukupuoleltaan mikä tahansa. Kuitenkin maskuliiniseen viittaavat käsitteet muokkaavat mielikuvia ja ajattelua kuin huomaamatta.

---

¹ Kuusipeuran latinankielinen nimi.

5 Ekologiset periaatteet

5.1 Ekofeminismin tunnustamat periaatteet

Yksi ekofeminismin tavoitteista on pitää esillä ekologisia periaatteita ja pyrkiä käsitteellistämään ihmisen luontosuhdetta ekologiset tosiasiat huomioon ottaen. Ekofeministisen ajattelun ja erityisesti Karen Warrenin mukaan ekologisia periaatteita ovat: kaikki on yhteydessä kaikkeen muuhun; kaikilla ekosysteemin osilla on yhtäläinen arvo; mitään ei saa ilmaiseksi; luonnon viisaus; terveiden ja tasapainoisten ekosysteemien tulee ylläpitää moninaisuutta; moninaisuudessa on yhteisyyttä. Nämä periaatteet ovat ekologisen liikkeen tunnustamia. Ekofeminismin tavoite on käyttää ja laajentaa ekologisia periaatteita niin, ettei luontoa suojellessa käytetä sellaisia strategioita ja toimintamalleja, joiden myötä naisten ja muiden ihmisryhmien alistaminen jatkuu. (Warren 1997, 26.) Tässä luvussa avaan ekologisia periaatteita ja tarkastelen, miten ne näkyvät tutkimissani novelleissa.

5.2 Kaikki on yhteydessä kaikkeen ja kaikki ekosysteemin osat ovat arvokkaita

Tutkimukseni kohteena olevissa novelleissa on luettavissa ihmisyksilön kokemaa syvää yhteyttä luontoon ja luonnossa elämistä yhdessä muiden luonnon olioiden kanssa. Id-Mari kokee luonnon keskellä olemisen jollakin tasolla seksuaalisena yhteytenä, jossa oman minän rajat hämärtyvät ja luonto antaa ihmiselle uusia ominaisuuksia.

Vai aiheuttiko nämä ajatukset ja tämän tunteen poikkeava elämä, luonto jonka kanssa hän eli täällä taukoamattomassa sukuyhteydessä nauttien joka sekunnista, kummastellen, kiduksiaan ja tuntosarviaan liikutellen, levinneenä ympäristöön, ääriivittomana, milloin minäkin. (Kesä ja keski-ikäinen nainen 360)

Luonnossa selviytyminen perustuu usein yhteyksien luomiselle. Yhteydet luonnossa ovat symbiooseja eli kahden tai useamman eliölajin yhteiseloa, josta kaikki osapuolet hyötyvät. Yhteyksien verkoston vuoksi voidaan sanoa, että kaikki vaikuttaa kaikkeen. Tälle perustuu holistinen ekologinen etiikka. Yksilökeskeisyyden tai ihmiskeskeisyyden sijaan ekologisen etiikan lähtökohtana on ekosysteemin, lajien tai yhteisön hyvinvointi. Ekofeminismin mukaan ekologinen etiikka on ristiriidassa sellaisen etiikan kanssa, joka perustuu yksilönvapauksiin ja hierarkkisiin sääntöihin. (Warren 1997, 29) Novellien naishahmot eivät ole ensisijaisesti ihmiskeskeisiä, vaan novelleissa huomioidaan myös muut kuin ihmisenä olemisen tavat ja kiinnitetään huomiota muunkin luonnon hyvinvointiin.

Antroposentrismien eli ihmiskeskeisyyden kyseenlaistaminen on yksi ekokritiikin tärkeimmistä tavoitteista. Yksi askel vähemmän ihmiskeskeiseen suuntaan on toisenlaisten olemisen tapojen näkeminen ja arvostaminen. Eläimen tai kasvin olemassaolo ja hyvinvointi on yhtä tärkeää kuin ihmisen oleminen. Id-Marin fantasia luontoon sulautumisesta sisältää arvostuksen erilaisia elämänmuotoja kohtaan:

Ja hän kuvitteli, miten luonnollista olisi maatua kaikessa rauhassa näillä rinteillä, heinän seassa tai vaikkapa pellon ojassa, antaa juurien tunkeutua itseensä, muuttua aivan kirjaimellisesti kasveiksi, sormet apilaksi, rintalihhat virnoiksi, vihvilöiksi ja nätkelmiksi, ei niitten edes tarvitsisi sen hienompia kasveja olla, valkeita suippoja juuria vain. (Kesä ja keski-ikäinen nainen 353)

Id-Marin päätös elää yhteydessä ympäröivän luonnon kanssa johtaa siis siihen, että hän kokee olevansa osa luontoa. Luonnossa maatumisen ajattelu on toisaalta oman kuolevaisuuden käsittelyä. Erilaisten elämänmuotojen ruumiit kiertävät luonnossa, kuten novellissa kuvataan: maatuva eläin muuttuu kasvien kasvualustaksi. Ihminen ei lopulta ole luonnosta erillinen olento, joten Id-Marin haaveilu metamorfoosista kasviksi ei ole loppujen lopuksi kovin mielikuvituksellinen, vaan ennemminkin ekologisten periaatteiden mukainen. Metamorfoosi on tekstin tasollakin mahdollisuus ymmärtää jotain toisenlaisesta tavasta olla, sillä se avaa keskustelun ja vertailukohdan erilaisten olemisen muotojen välillä (Mikkonen 1997, 5). Id-Marin haave kasveiksi muuttumisesta viestii, että kasvina oleminen on yhtä arvokasta kuin ihmisenä oleminen. Se ei tietenkään ole aivan samanlaista olemista, mutta tasavertaisuuden peruseriaate tarkoittaakin yhtäläistä huomioon ottamista niin, että huomioidaan myös olentojen erilaisuus ja siitä seuraava erilainen kohtelu ja erilaiset oikeudet (Singer 2013, 71). Tasavertaisuus ei siis tarkoita, että esimerkiksi hyvä elämä olisi kaikille olennoille samanlaista, vaan ennemminkin erilaisten olemassaolon tapojen arvostamista.

5.3 Mitään ei saa ilmaiseksi ja luonnon viisaus

Ihminen näkee usein luonnon vain resurssina, josta voi loputtomasti ottaa antamatta mitään vastineeksi. Ekokriittiset äänet ovat tällaista ajattelua vastaan. Michel Serresin mukaan jo ympäristöstä puhuminen on ihmiseltä eräänlaista narsismia. Maailma nähdään meitä ympäröivänä, passiivisena omaisuutenamme. Ekokatastrofi on osoittanut, ettei maailma ole passiivinen, vaan reagoi. Ihminen alkaa huomata reaktioita sellaiselta toimijalta, joka on kuviteltu täysin passiiviseksi. (Serres 1997, 128.) Mitään ei saa ilmaiseksi -periaatteeseen

liittyy ihmisen vastuu olennoista, joista hän haluaa hyötyä. ”Kaamoskevät”-novellissa päähenkilö toteaa huonekasviensa olevan huonossa kunnossa hoidon puutteen vuoksi:

Ikkunalaudalla kitui kukka, se oli rutikuiva. Hän vei sen kylpyhuoneeseen, laski altaaseen, avasi hanan. Käpertynyt juurimöykky hylki vettä, se valui pohjareiästä alas, altaan pohjalle ilmestyi tumma multaviiru. Hän jätti kukan ruukkuineen altaaseen, antoi veden nousta ruukun reunan yli. Vähitellen multa alkoi imeä vettä. Jossakin piti olla kukkien ravinnetta, sitä voisi yrittää. Kaapin nurkasta löytyi pullo, se oli kaatunut, onneksi korkki oli kiinni. (Kaamoskevät 448)

Kasvista ei ole ilahduttamaan naista tämän asunnossa, jos se ei saa tarvitsemaansa hoitoa eli mitään ei saa ilmaiseksi. Tekstistä nouseva havainto siis noudattelee tätä ekologista periaatetta.

Patriarkalisesta viitekehystä nousee ajatus, jonka mukaan järki ja luonto ovat toisilleen vastakkaiset käsitteet. Tutkimissani novelleissa luonto ja ei-inhimilliset olennot nähdään kuitenkin usein viisaana, ihmistäkin viisaampana:

Kauris, kauriini, syntynyt keväthangille, kasvanut villinä ja vapaana ja kuitenkin salassa, katosi metsän hiljaisuuteen, palaamatta. Sillä oli maan, tuulen ja ruohon kanssa sopimus, jota ihmisäly ei ymmärtänyt. (Metsäkauris 256)

Ihmisjärjen korostaminen muun yli muun luonnon tekee tietämisestä hyvin yksipuolista. Luonnossa oleva tieto on erilaista kuin ihmisjärjellä tuotettu tieto, muttei välttämättä lainkaan epäloogista. Kukku Melkas viittaa samaan ilmiöön Aino Kallaksen tuotantoa tutkiessaan. Melkas näkee *Sudenmorsian*-teoksessa susilla olevan sellaista tietoa, joka auttaa niitä selviytymään parhaalla mahdollisella tavalla. Susien elinympäristössä niiden toiminta on täysin loogista. (Melkas 2006, 271.) Luonnon viisautta korostamalla ekofeminismi haluaa nostaa esiin myös toisenlaisia tietämisen ja ajattelun tapoja kuin ihmisen tapa.

5.4 Tasapainoisten ekosysteemien tulee ylläpitää moninaisuutta ja moninaisuudessa on yhteyttä

Yksi ekokatastrofin oireita on lajien sukupuutto. Lajeja häviää maapallolta lopullisesti ihmisen toiminnan seurauksena. Tehotuotannon näkökulmasta on esimerkiksi helpompaa ja kannattavampaa viljellä pellolla vain yhtä lajia kuin useita lajeja sekaisin. Kun tuottavuus on kaikkein tärkein arvo, on mahdollista ottaa huomioon vain harvoille lajeille optimaalisimmat olosuhteet. Metsäkauris-novellissa kuvaillaan tavallisen suomalaisen luonnonmaiseman sisältämää monimuotoisuutta:

Paikallinen topos on tyypillistä Hämeen pohjoista, vuoroin suota, metsää ja kallioita. Metsän reunassa niityt ovat kosteat, siellä täällä raudanmakuinen lähde, pinnalla okraa. Kosteikkokasveja, matalaa nukkapintaista pajua, kanankaalia, ketunleipää, ja keto-orvokit, ujut anarkistiset patriootit, kohottavat arasti sinivalkokeltaisia trikolorejaan. (Metsäkauris 253)

Kuvaus ei arvota hierarkkisesti maisemassa näkyviä, tarkastikin nimettyjä olioita. Niiden vain todetaan olevan ja kuuluvan paikalliseen topokseen eli retoriseen kuvioon, sanoilla luotuun maisemaan. Luonto on aina rikkaampaa, oudompaa ja todellisempaa kuin ihmisen yritykset kuvata sitä. Ekologisessa poetiikassa ja etiikassa ”toisen” kohtaaminen johtaa sen huomioimiseen omana itsenään. Sen sijaan, että olio pyritään ottamaan haltuun kuvailemalla, kohdataankin toisen oma todellisuus, joka ei koskaan ole täysin ymmärrettävissä. (Lehtimäki 2008, 217-218.) Tasapainoinen ekosysteemi edellyttää siis myös kielen tasolla sitä, ettei olioita ja niiden olemista kuvailla puhki, vaan niille annetaan arvo olla vaikkapa vain nimeämällä.

Toisen todellisuuden kohtaaminen pakottaa luopumaan ajatuksesta, että oma tapa olla on ainoa oikea. Vaikka ”Kesä ja keski-ikäinen nainen” -novellin Id-Mari on tyytyväinen elämäänsä mökissä luonnon keskellä ja on todennut avioelämänsä itselleen hankalaksi, toisen, eri sukupuolta olevan ihmisen kaipuuta hän pohtii usein: ”Mitä miehiin tulee niin toisen sukupuolen olemassaolokin hiipi joskus mieleen. Päivän mittaan hän vilkaisi tuon tuostakin tielle kuvitellen kaksilahkeisen olennon ilmaantuvan esiin halkopinon takaa.” (Kesä ja keski-ikäinen nainen 358-359) Kun kuvitelmat miehistä tulevat Id-Marin mieleen, hän on elänyt mökissä luonnon monimuotoisuuden keskellä kesää jo pitkään ja tullut usein todenneeksi luonnon yhteydessä olemisen aiheuttaman tyydytyksen tunteen. Hän on pohtinut olemista toisenlaisten olentojen näkökulmista ja on valmiimpi avautumaan myös toisen ihmisen kohtaamiselle. Kun mökille äkkiä ilmestyy entinen työkaveri Kyösti, erakoksi itseään kutsunut Id-Mari eläytyykin voimakkaasti toisen ihmisen elämäntilanteeseen: ”Hän tajusi äkkiä aivan selvästi ettei hän itkenyt itseään vaan Kyöstiä, hän itki sen tuskan takia jonka tunsin niin hyvin ja jossa kukaan ei voinut ketään auttaa, kuunnella vain.” (Kesä ja keski-ikäinen nainen 367)

6 Johtopäätökset

Tutkimukseni tarkoituksena oli etsiä neljästä suomalaisesta novellista ekofeminismin piirteitä. Ekofeminismin suuntaus yhdistää ekokritiikin ja feminismin, koska suuntauksen mukaan erilaisten alistettujen ihmisryhmien ja luonnon sortamisen taustalla toimivat samat, patriarkaalisesta viitekehystä nousevat ajattelumallit. Ekokritiikki nostaa esiin haitallisia tapoja puhua luonnosta ja on kiinnostunut siitä, miten luonnosta puhuminen vaikuttaa luontoon suhtautumiseen. Ekofeminismi liittyy feminismiin tasa-arvo vaatimukset ekokritiikkiin. Laajensin omassa tarkastelussa perinteistä ekofeminismistä siinä mielessä, että ainoastaan binääristen sukupuolten tasa-arvon sijaan kiinnitin huomiota sukupuoliin laajemmin ajateltuna. Patriarkaaliseen ajattelutapaan liittyvät dikotomiat ovat osa vallankäytön ongelmaa. Kun näitä dikotomioita lähdetään purkamaan, on paikallaan purkaa myös binäärinen ajattelu sukupuolten suhteen. Tosin novelleissa näkyvät sukupuolikäsitykset ja roolit olivat pääasiassa binäärisen normin mukaisia, mutta jonkinlaista sukupuolen moninaisuuttakin sekä binääristen sukupuoliroolien kyseenalaistamista löytyi. Ekofeministisistä piirteistä keskityin tarkastelemaan novelleista nousevia ihmisen ja luonnon kohtaloiden yhteen kietoutumista, patriarkaalisesta viitekehystä nousevia vallan mekanismeja sekä ekofeminismin tunnustamia ekologisia periaatteita.

Tutkituista novelleista löytyi yllättävänkin paljon erilaisia ekofeminismin piirteitä. Luonnon ja ihmisen elämäntilanteiden yhteen kietoutumisesta löytyi esimerkkejä, joissa luonto ja nainen kärsivät saman tapauksen äärellä, mutta toisaalta myös sellaisia esimerkkejä, joissa ei-inhimillisen olennon kohtalo vertautui ihmisen elämäntilanteeseen tai ihminen itse antoi luonnolle merkityksiä omasta tilanteestaan käsin. Patriarkaalisesta viitekehystä nousevista vallan mekanismeista novelleista löytyi dikotomioita eli arvottavia kahtiajakoja ja toisaalta sortavia puhetapoja ja käsitteitä. Dikotomioista novelleissa toistui useimmin mies-nainen-vastapari. Novelleissa tähän jakoon liittyivät sukupuoliroolin mukainen käytös ja odotukset tietynlaisesta käyttäytymisestä. Sortavista puhetavoista yleisin oli arvosteleva puhe naisesta tai naisen ulkonäöstä. Naisesta puhuttiin samalla tavoin arvostelevasti kuin hoitamattomasta luonnonympäristöstä. Ekologiset periaatteet liittyivät ekofeminismin tavoitteeseen nostaa esiin virheellistä ajattelua luonnon suhteen sekä uudelleen käsitteellistämiseen. Novelleista oli löydettävissä kaikkia ekologisia periaatteita.

Ekofeminististen piirteiden runsaasta määrästä novelleissa voi päätellä ainakin sen, että kyseinen ajattelumalli on ollut yleisesti tunnettu Suomessa novellien kirjoitus- ja julkaisuaikaan 1970-1980-luvuilla. Naisten oikeudet olivat yhteiskunnallisessa keskustelussa mukana monin tavoin. Samoin luonnon tilaan alettiin kiinnittää yhä enemmän huomiota erilaisten ilmastonmuutokseen liittyvien ilmiöidenkin vuoksi. Toisaalta kaikki neljä kirjailijaa ovat muussakin tuotannossaan käsitelleet sukupuolten epätasa-arvoa tai luontosuhdetta. Naisen tai muun alisteisessa asemassa olevan ihmisryhmän kohtalon liittäminen yhteen luonnon kaltoinkohtelun kanssa nousee toisaalta myös länsimaisesta ajattelutavasta, joka saa naisen ja luonnon vertautumaan toisiinsa dikotomioiden avulla.

Lähteet

Kohdeteokset

Kilpi, Eeva 1985 (1970): Kesä ja keski-ikäinen nainen. Teoksessa *Naisten galleria*. Toim. Saure, Salme. Otava. Keuruu. 350-383.

Kälkjä, Mirjam 1985 (1982): Kaamoskevät. Teoksessa *Naisten galleria*. Toim. Saure, Salme. Otava. Keuruu. 437-476.

Manner, Eeva-Liisa 1985: Metsäkauris. Teoksessa *Naisten galleria*. Toim. Saure, Salme. Otava. Keuruu. 252-256.

Siekkinen, Raija 1985 (1983): Kukat. Teoksessa *Naisten galleria*. Toim. Saure, Salme. Otava. Keuruu. 325-330.

Tutkimuskirjallisuus

Aaltola, Elisa 2013: Poliittinen eläinfilosofia: Ekofeminismi. Teoksessa *Johdatus eläinfilosofiaan*. Toim. Aaltola, Elisa. Gaudeamus. Tallinna. 179-182.

Ahola, Suvi 1989: Aina ikävä jonnekin – Raija Siekkinen. Teoksessa *”Sain roolin johon en mahdu”*. *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Toim. Maria-Liisa Nevala. Otava. Keuruu. 685-689.

Bettelheim, Bruno 1985: Satujen lumous. Merkitys ja arvo. Englanninkielinen alkuteos *The Uses of Enchantment*. Suom. Rutanen, Mirja. WSOY. Juva.

Cixous, Hélène 1986 (1975): *The Newly Born Woman*. Käännös Betsy Wing. Minneapolis & Manchester. Alkukielinen teos *La Jeune Née* (en collaboration avec Catherine Clément). Paris. UGE 10/18.

Donovan, Josephine 2013: Eläinten oikeudet ja feministinen teoria. Teoksessa *Johdatus eläinfilosofiaan*. Toim. Aaltola, Elisa. Gaudeamus. Tallinna. 182-205.

Enwald, Liisa 1989: Se mitä olen – Eeva Kilpi. Teoksessa *”Sain roolin johon en mahdu”*. *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Toim. Maria-Liisa Nevala. Otava. Keuruu. 661-666.

Hökkä, Tuula 1989: Muodonmuutosten runoilija – Eeva-Liisa Manner. Teoksessa *”Sain roolin johon en mahdu”*. *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Toim. Maria-Liisa Nevala. Otava. Keuruu. 555-570.

Kainulainen, Pauliina 2015: Ekofeminismi, kristinusko ja luontomyönteisemmän kulttuurin mahdollisuus. Teoksessa *Uskonnon ja sukupuolen risteyksiä*. Toim. Ahonen, Johanna ja Vuola, Elina. Tietolipas 247. Suomalaisen Kirjallisuuden seura. Vantaa. 117-139.

Lahtinen, Toni & Lehtimäki, Markku 2008: Johdatus ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen. Teoksessa *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Toim. Lahtinen, Toni & Lehtimäki, Markku. Tietolipas 222. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. 7-28.

Legler, Gretchen T. 1997: Ecofeminist Literary Criticism. Teoksessa *Ecofeminism. Women, Culture, Nature*. Toim. Warren, Karen J. Indiana University Press. Indianapolis. 227-238.

Lehtimäki, Markku 2008: "All Things Shining". Olioiden luonto amerikkalaisessa runoudessa ja elokuvassa. Teoksessa *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Toim. Lahtinen, Toni & Lehtimäki, Markku. Tietolipas 222. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. 210-234.

Leppänen, Katarina 2022: Nordic Literature and Ecofeminism. Teoksessa *The Routledge Handbook of Ecofeminism and Literature*. Toim. Douglas A. Vakoch. Routledge. New York. <https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.4324/9781003195610> (6.5.2023) 223-232.

Melkas, Kukku 2006: Historia, halu ja tiedon käärme Aino Kallaksen tuotannossa. SKS. Helsinki.

Mikkonen, Kai 1997: The Writer's Metamorphosis: Tropes of literary reflection and revision. Tampere University Press. Tampere.

Morris, Pam 1993: Kirjallisuus ja feminismi. Johdatus feministiseen kirjallisuudentutkimukseen. Tietolipas 142. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.

Ourkiya, Asmae 2022: Gender Essentialism and ecofeminist literature. Teoksessa *The Routledge Handbook of Ecofeminism and Literature*. Toim. Douglas A. Vakoch. Routledge. New York. <https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.4324/9781003195610> (6.5.2023) 311-320.

Serres, Michel 1997: Maa on meidän kumppanimme. Teoksessa *Ympäristöfilosofian polkuja*. Toim. Jaaksi, Vesa & Uurtimo, Yrjö. Taju. Tampereen yliopisto. Tampere. 127-139.

Singer, Peter 2013: Kaikki eläimet ovat tasavertaisia. 69-88. Teoksessa *Johdatus eläinfilosofiaan*. Toim. Aaltola, Elisa. Gaudeamus. Tallinna.

Suutala, Maria 1996: Naiset ja muut eläimet: Ihmisen suhde luontoon länsimaisessa ajattelussa. Yliopistopaino. Helsinki.

Suutala, Maria 2001: Kesyttetty nainen. Seksuaalisuus ja luontosuhde länsimaisessa ajattelussa. Helsinki University Press. Helsinki.

Säntti, Joonas 2019: Kettu, koira vai apila? Sukupuolettomuuden mahdollisuuksista suomalaisessa nykyfiktiossa. SQS. Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti 1-2/2019. 69-77.

Tuomela, Päivi 2006: Hirvihärkien morsian. Nainen, luonto ja subjekti Eeva Kilven novelleissa. Suomen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Warren, Karen J. 1997: Feminismi ja ekologia: yhteyksien rakentamista. Suom. Kirsti Lempiäinen. Teoksessa *Ympäristöfilosofian polkuja*. Toim. Jaaksi, Vesa & Uurtimo, Yrjö. Taju. Tampereen yliopisto. Tampere. 21-47.